



Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK



MÅNEDSSKRIFT



Emil Lorenzen: Lodsvæsenet ved Flensborg fjord

L. S. Ravn: Præsteslægten Jessen i Ødis

H. V. Gregersen: Christian IXs buste

To billeder fra Isted by

Olav J. Bonefeld: Et sønderjysk møntfund

Chr. Bøgh: En aftægtskontrakt

Boganmeldelse

MARTS

3 · 1969

45. ÅRGANG

UDSTILLING

Haderslev Amts Museum har i tiden 12. marts – 14. april 1969 sikret sig særudstillingen »Køkkentøj«, der skildrer udviklingen af værkstedet og det værktøj, som er og som har været forudsætningen for dyrkelsen af den ædle kogekunst. – Åbent: kl. 10–12 og 14–17 undtagen torsdag.

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

der udsendes af *Historisk Samfund for Sønderjylland* som selvstændig publikation, koster årlig 22,50 kr. incl. MOMS og gratis tilsendt. Abonnement og enkeltnumre (2,00 kroner stykket plus MOMS og porto, særnumre beregnes der dog en højere pris for) kan bestilles hos ekspeditionen – Landsarkivet, Åbenrå, telefon (046) 2 46 83 eller på redaktionens adresse, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, telefon (045) 2 17 37. Prøvenumre tilsendes gerne og gratis på anmodning.

HORSENS HAVN

- Mange moderne stykgodskraner
- 7,00 m vanddybde
- Havnen kan besejles dag og nat
- Store arealer ved kaj og jernbanespor ledige til udleje

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev – tlf. 2 25 71

Tønder Landmandsbank ^{A/S}

Kontorer i Tønder – Skærbæk – Ballum – Brede – Brøns – Bylderup Bov – Frifølt – Højer – Tinglev – Visby

Morsø Støbegods

Aktieselskabet
N. A. Christensen & Co.
Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Højskole med lederuddannelse i gymnastik, boldspil, fri idræt og svømning. 6 mdr. vinterskole for mænd/kvinder fra 3/10–28/3. 3 mdr. sommerskole for kvinder fra 3/5–28/7.

Tlf. (044) 2 18 48

Bent Brler.

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE

Kursus begynder sept., nov., febr.
Korte sommerkursus.

Tlf. 4 33 25

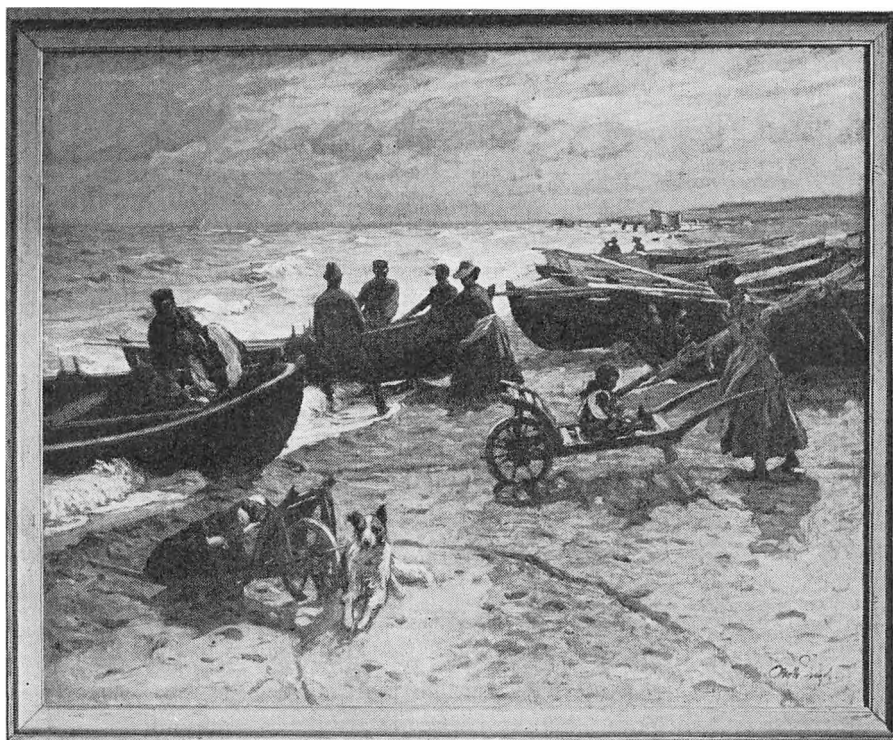
OVE ARKIL A/S

CIVILINGENIØR – ENTREPRENØR
HADERSLEV

STØT VORE ANNONCØRER

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet
for Haderslev Amt og By
Haderslev, tlf. (045) 2 38 55



Otto H. Engel: Morgen på stranden 1902. Lodsindtægterne blev suppleret med fortjenesten ved fiskeri. Maleriet er deponeret på Flensborg museum.

Lodsvæsenet ved Flensborg fjord gennem tiderne

De gamle lodser i Birk (Falshoved) og på Kegnæs er for længst døde, og deres stationer eksisterer ikke mere. Hver enkelt af de gamle var en særpræget personlighed, og fhv. viceskoleinspektør Emil Lorenzen, Flensborg, fortæller her om nogle af dem.

Ældre end fyrtårnene er afmærkningen af søvejene ved hjælp af sø- og landmærker. I »lodsboøgerne« fra årene 1532 og 1541 omtales disse mærker for første gang. De var de første hjælpemidler, og de anvendes den dag i dag.

I reskriptet af 1785 blev det pålagt lodserne at markere søvejen på yder- og inderfjorden til Flensborg ved hjælp af sømærker. Lodserne på stationerne Kegnæs og Falshoved satte sømærker på Kalkgrunden og ud for Nykirke på ydersiden i form af en stang, der foroven var forsynet med en

kost, og en tøndeforankring, medens indsejlingen til Sundet ved Sønderborg sorterede under de derboende lodser. Sømærkerne på inderfjorden tog lodserne fra Flensborg sig af.

Dette arbejde betaltes ved hjælp af de såkaldte »Priggenpenge«. Skipperne måtte betale deres afgift til lodskassen, og det var toldvæsenet, der sørgede for, at lodserne fik deres penge.

I 1892 bortfaldt denne afgift, da tilsynet med de hjemlige søveje blev overtaget af »Reichswasserstrassendirektion«. På det tidligere Hauschildtværft i Sønderborg indrettedes det såkaldte »Bauhof« som kejserligt lager- og reparationsværksted.

Som første regeringsdamper fungerede »Sperber«, som i 1892 byggedes i Vegesack. Skibet udmærkede sig ved sin strømlinede form, det var slank og lignede en lystbåd, idet det havde sejlsskibshæk. For og agter var det prydet med gyldne ornamenten og havde i stævnen en grøn bundmaling under vandlinjen. Skibets kaptajn var Jürgen Ohlsen, som blandt søens mænd var kendt for sit omhyggelige arbejde i sø- og vagervæsenet.

I 1905 fik man en ny damper, »Bussard«, der var bygget på værftet i Papenburg, og hvis kaptajn var W. Petersen fra Sønderborg.

Efter at lodserne var blevet fritaget for at sørge for afmærkningen af søvejen, tog de sig kun af den egentlige lodstjeneste. Fra gammel tid har skipperne i fremmede og ukendte farvande altid søgt sagkyndig hjælp, og det følte som en lettelse, når man om natten og i tåge kunne betro skib, last og besætning til en sagkyndig lods' erfaring.

Oprindelig kunne man ikke tale om lodsernes arbejde som et erhverv i ordets moderne betydning. Endnu i den sene middelalder styrede man efter landmærker, som kun de sagkyndige havde kendskab til, da det drejede sig om ganske almindelige objekter: letkendelige trægrupper, møller, kirketårne, husgavle, skove og lignende. Man benyttede disse markante punkter til krydspejling – nøjagtigt som man gør ved fyrtårne, hvis lys skal ses som én ret linje. Kun stedkendte folk kendte disse »holdepunkter«, og først senere blev de afsat på søkortene. Fiskere, skippere, færgemænd og bønder, hvis gårde lå ved fjorden, kunne overtage lodstjenesten, men der var altid kun tale om amatørarbejde, for navigationen krævede mere end bare kendskab til bundforholdene, – den krævede en erfaren sømands indsats. At lægfolkene ikke altid kunne klare det arbejde, de påtog sig, bekræftes af et notat, der blev skrevet ned i Frederik II.'s søret i 1561:

»Den, som selv er skyld i havari, der ødelægger skibet og lasten, hæfter for skaden. Hvis havariet skyldes manglende kendskab til sejlads, hæfter han over for skipperen med sit liv – eller han skal som fange indespærres i det blå tårn.«

I 1684 udstedte kongen for første gang lodslicensen med tilhørende kommentar. Licensen gjaldt rent lokalt, og lodstjeneste blev betragtet som et privat, frit erhverv.

Vi ved ikke, hvornår denne licens første gang blev givet flensborgerne. I Christian VII's reskript af 1785 findes der bestemmelser, som efter at prøjserne i 1864 havde annekteret Flensborg blev oversat til tysk og fortsat beholdt deres gyldighed. Det omtalte reskript er i tidens løb blevet forandret væsentligt af de skiftende regeringer, der udstedte nye reglementer. Disse ændringer skal her kun nævnes i korte træk. I reglementet af 1898 bestemmes følgende:

»Lodsstationerne i Flensborg, Sønderborg, på Kegnæs og i Birk (Falshoved) sorterer under lodskommandøren i Rendsborg. Indtil videre besættes lodsstationen i Flensborg med 4 lodser, Sønderborg får 1, Kegnæs 3 og Birk (Falshoved) 3 lodser.«

Særlig hård var tjenesten på yderposterne Kegnæs og Falshoved. Den krævede personlig indsats, beslutsomhed, dygtigt sømandskab, generationers erfaring, besværligt, hårdt roarbejde ved havblik samt klog beregning, når man skulle klatre ombord i et sejlskib på åbent hav og under de vanskeligste forhold. En hændelse fra sejlskibenes sidste tid kan belyse det:

Til Flensborgs sejlskibsromantik hører de gamle finske sejlskibe, som var hyppige gæster i havnen. Som sidste repræsentant for sejlskibsæraen stod en finsk bark efter losningen ud af Flensborg havn. Ombord var den kendte overlods Peter Lorenzen, som flere gange havde gjort rejsen rundt om Kap Horn. Med brasede sejl og lodsflaget i fokkemasten ventede man i rum sø på, at en båd fra fyrskibet »Flensborg« skulle komme ud for at hente lodsens. Båden kom, men besætningen havde ikke regnet med sejlskibets afdrift, og båden blev derfor af barkens stævne presset ind under det store skib, hvorefter det uden besætning dukkede op ved agterstavnen. Besætningen på det finske skib havde indledt eftersøgningsarbejdet, men bådens mandskab var intetsteds at se. På 20 meters dybde skulle der kastes anker, og derfor havde fyrskibets folk held i uheld: Før båden forsvandt i bølgerne, var det lykkedes dem at klatre op på ankeret – og heldigvis blev de i tide opdaget af barkens besætning, så de ikke gik i dybet med ankeret.

Også ved Flensborg Fjord kan lodsvæsenets udvikling følges helt tilbage til det 16. århundrede. Foruden at tage sig af lodstjenesten drev lodserne i Falshoved og på Kegnæs fiskeri. På deres fisketogter medførte de altid en vadsæk, der var lavet af vandtæt sejldug og fyldt med den for en lods nødvendige bagage. Når der så viste sig et skib, der havde hejst lodsflaget, gjaldt det om lynhurtigt at ombytte fiskertøjet med lodsens pæne tøj, der var ens for alle: sort bowlerhat og mørkeblåt tøj, bredt sort slips samt olietøjet, som man bar over armen. I deres sejl havde lodserne som særligt

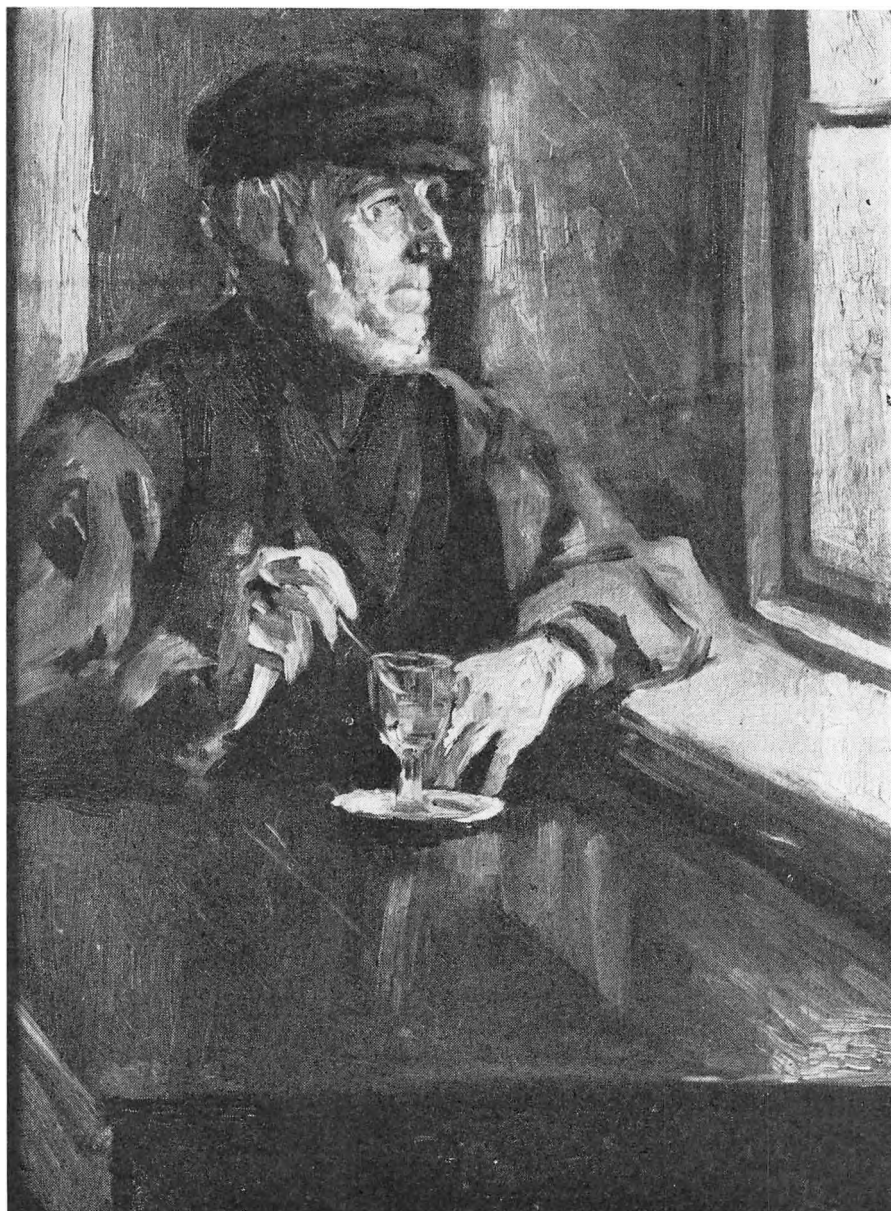
kendetegn to korslagte ankere, og hvis det var påkrævet, viftede de med et særligt lodsflag.

Skønt lodsernes arbejde var et frit, af regeringen privilegeret erhverv, var der ofte en hård konkurrence mellem lodserne på Kegnæs og i Falshoved. Det gjaldt om i tide at få øje på de sig nærmende skibe for derefter at »entre« dem. Fra den 15 m høje klint kunne lodserne på Kegnæs se langt ud over havet, hvilket lodserne i Falshoved var afskåret fra, da landsbyen kun ligger få meter over havets overflade. Derfor havde man ved siden af de tre lave lodshuse rejst et stillads, der lignede en højtliggende jagtthytte. Derfra holdt den vagthavende lods hele døgnet udkig efter skibe, der ønskede lodsernes assistance.

Blandt disse værdsattes særligt risskibene fra Ostindien. De store fragtskibe bragte indtil 64 000 sække ris til Rismøllen i Flensborg. For flensborgerne var disse budbringere fra en fjern verden og deres internationale besætninger en særlig oplevelse. Ungdommen interesserede sig især for bambusstængerne, som rissækkene var stablet op på, og som vederlagsfrit kunne afhentes på kajen. Men for lodserne, som langs hele Østersøkysten måtte klare sig med de indtjente lodspenge, var risskibene særlig »store fisk«, som garanterede en god fortjeneste.

Afgiftens størrelse fastsattes af regeringen – i begyndelsen efter skibets dybgående – siden efter rumindholdet. De to lodsstationer forsøgte hver især at øge indtægterne ved at slå modparten ud, idet de kappedes om at praje skibene, inden de nåede frem til inderfjorden. Under dette kapløb hændte det engang, at »kollegaerne« nåede frem til målet på samme tid. Men lodserne fra Kegnæs var så uheldige at placere sig selv lige foran risdamperens forstavn, så de kæntrede. Lodserne fra Falshoved fik dem på ret køl igen – men byttet var deres!

Også lodserne fra Falshoved blev engang nødt til at forlade deres båd i rum sø. De tre lodser Hansen, Nissen og Lorenzen sejlede en dag i 1909 i en særlig sødygtig båd fra Falshoved ud til en engelsk damper. Hansen gik ombord, og damperen satte kurs mod Flensborg, medens lods båden sejlede tilbage til Falshoved. Det var højsommer, og et uvejr trak op. Mod vest var horisonten gullig-grå og luften ladet med elektricitet. Langs uvejrsfronten havde der dannet sig skypumper, et fænomen, der ellers kun kendes i troperne. En af disse skypumper for hen over lods båden, og i den orkanagtige hvirvelstorm var det umuligt for lodserne at dreje båden, så den kom til at ligge i skypumpens retning. Derfor blev sejlene presset ned i vandet, og båden drev i vindstyrke 12 med kølen i vejret om på det oprørte hav. Lods båden, der også benyttedes som fiskerbåd, havde en dobbelt bund, hvis ydre planker under vandlinjen var forsynet med huller, for at fangsten kunne opbevares i båden. Ved hjælp af disse huller lykkedes det lodserne at krampe sig fast indtil redningen. Stormen havde imidlertid umuliggjort



Otto H. Engel: Havnemester og lods Kronika, Egersund. 1892. Maleriet tilhører Flensborg museum.

orienteringen, og lodserne var i deres lange støvler, der nåede helt op til hofterne, udleveret til de korte, voldsomme brodsøer. Lods Hansen, der allerede havde overtaget navigationen på den engelske damper, havde forudset en ulykke og lod til trods for det hårde vejr dreje bi, hvorefter skibet

vendte om for at afsøge området. Vejret var klaret op, da man nåede ulykkesstedet. Da båden senere vendte tilbage til Falshoved, kunne de oprevne pårørende, der ventede på strandbredden, ikke kende de ombordværende: den ene var iført en koks hvide arbejdstøj, mens den anden bar kaptajnens uniform!

Endog lodshytten på strandbredden kom engang i havsnød! Den 12. november 1872 pressede en stiv nordøstenstorm det af en kraftig vestenvind opstemmede vand fra Østersøen ind i bugterne, hvor vandet hurtigt steg 3 m over normalen. Derved kom vandet til at stå 60 cm højere end ved den højeste vandstand i 1694 og 67 cm højere end ved stormfloden i 1836. Det lavtliggende, til dels på strandbredden beliggende Falshoved samt lodsstationen blev fuldstændigt oversvømmet og afskåret fra omverdenen. Endnu 50 år efter denne stormflod kunne man ved lavvande se brøndringe ved lods Matthiesens hus, som blev ødelagt under denne store november-stormflod.

Da huset var ved at styrte sammen, svømmede Matthiesen gennem brændingen ud til lods båden, der lå for anker ved anden revle. Det lykkedes imidlertid ikke for ham at løsne ankertovet. Først da han var svømmet derud for anden gang, fik han held til at kappe tovet med en kniv, og i sidste øjeblik kunne han og hans kone, der også var med i båden, lade sig drive ind mod land. Efter stormfloden byggedes der ved selve landsbygaden i Falshoved et nyt hus, hvor min far, overlods Peter Lorenzen, senere kom til at bo, og hvor jeg er født. Når fru Matthiesen senere fortalte om sine oplevelser under stormfloden, plejede hun at sige, at hendes mand bare skulle have løst op for knuden ved sine tænders hjælp. Dette udsagn kan tages som et bevis for, at lodsernes hustruer ikke just var sarte, når det gjaldt om at klare sig i kampen mod det barske hav.

Et blik på søkortet viser os, at både yder- og inderfjorden hører til de vanskeligste sejlruiter i de hjemlige farvande. Revler og sandbanker er ofte blevet opkaldt efter skibe, der er strandet på dem. Især i de store sejlskibes tidsalder var det en vanskelig kunst at navigere de tungtlastede skibe, der desuden ofte kun modstræbende lod sig manøvrere, på den 45 km lange fjord til Flensborg. At lodserne har klaret opgaven på bedste måde, fremgår af Sønderborg Skipperlaugs retsprotokol fra året 1791:

»Lodserne har i over 50 år bevist deres dygtighed – alle skibe blev uden spild af tid med enestående omhu betjent for billige penge. På Kegnæs bor dygtige søfarere, som lever af fiskeri, men når lodssignalet hejses, går de straks ombord for at betjene det skib, der ønsker deres hjælp. Vi kan aflægge ed på, at der aldrig er blevet klaget over lodsernes arbejde – tværtimod: fremmede kaptajner har altid ytret deres fulde tilfredshed.«

Når lodsen i god behold var nået til Flensborg, meldte der sig den sidste

vanskelighed: hjemvejen, som ofte måtte tilbagelægges til fods. Privatbanen Flensborg–Gelting–Kappel åbnedes i 1885 – strækningen Padborg–Sønderborg i 1902 og privatbanen på Als i 1898. Sidstnævnte kørte til lodsernes store sorg dog kun til Skovby. De vejrbidte mænd tilbagelagde ofte 50 km lange strækninger til fods, medmindre de foretrak at benytte et skib, der var for udgående, for at nå hjem.

De gamle lodser i Birk og på Kegnæs er for længst døde, og deres stationer eksisterer ikke mere. Hver enkelt af dem var en særpræget personlighed. I al slags vejr, i tåge og i mørke stormnætter fulgte de til hver en tid pligtens bud.

I dag findes fyrskibet »Kalkgrund« ikke mere – og dermed er også den sidste lodsstation på yderfjorden blevet nedlagt.

Lodstjeneste varetages i dag af tre lodser fra Flensborg, som yder skibene assistance fra Holnæs til Flensborg, såfremt der fremsættes ønske herom.

Emil Lorenzen.

DEN TRÆTTEKÆRE KROMAND

I udlændighedstiden var der temmelig mange kroer i Burkal sogn. I en af disse kroer residerede N., der – mærkeligt nok – ikke kunne lide, at folk drak brændevin. Samme N. ville gerne »træs« og benyttede enhver lejlighed dertil.

Engang kom en skorstensfejer ind i kroen. Denne skorstensfejer var meget patriotisk tysk og gav mange og stærke udtryk derfor. Kromand N. var mindst lige så tysk, men alligevel kom trættelysten op i ham, og i samtalen med skorstensfejeren kom han med udtalelser, der med lidt god vilje nok kunne tydes som majestætsfornærmelse. Det var jo i »den tyske tid« noget meget alvorligt, og den patriotiske skorstensfejer følte sig meget forarget og anmeldte kromand N. for retten. Herredsfoged Dirks kendte udmærket kromanden og vidste, at der var ingen tvivl om hans tyske sindelag, men han kendte også N.s trættelyst og fik ham frikendt.

I Bov var M. markmand, og kromand N. syntes, at markmanden var meget efterladende med at opfylde sine pligter. En dag kom markmanden forbi N.s kro, og kromanden gik ud og skældte ham dygtigt ud, idet han bebrejdede ham hans efterladenhed. Markmand M. tog roligt mod skyllen, og da N. var færdig med at skælde ud, sagde han roligt: »Nå, for nowe sint wo do ætte æ kejsæ, æ dav æ do ætte mæ. Ka do no la wos ha row!« Så måtte kromanden le, og freden var genoprettet.

SPARSOMMELIGHED

Min hjemmelsmand fortæller: »Hos den gamle kniplepige A. L. i Rends var min moder en dag indbudt til eftermiddagskaffe. Da A. L. havde uddrukket, siede hun grumset fra i munden (hvordan hun bar sig ad med det, ved jeg ikke) og hældte det over i kaffekanden igen. Hun sagde, at sådan gjorde hun altid for at få al kraften ud af kaffen.«

H. C. Hummelubre.

Præsteslægten JESSEN i Ødis

Fhv. stadsskoleinspektør L. S. Ravn, Haderslev, har gennemgået flere hundrede gamle breve, som pietetsfuldt er opbevaret af slægten Jessen fra Ødis, og med et uddrag belyser han de nationale brydninger på de slesvigske kriges tid spejlet i brevvekslingen.

»Terningerne er kastet; nødvendigheden byder os at skilles«. Således påbegynder den 19-årige Julius Jessen, elev i Haderslev latinskoles ældste klasse (prima) den 8. juli 1850 brevet til sine dyrebare forældre, sognepræsten i Ødis, Laurids Jessen, og dennes hustru Ane Marie, f. Nielsen. Og han fortsætter: »Jeg har talt med lærerne¹, og de billiger, at vi tager afsted. Jeg kan heller ikke blive tilbage som den eneste af mine 30 kammerater. I aften kl. 10^{1/2} tager jeg afsked med Haderslev med vemod i hjertet, men ubøjet, thi i mig lever den faste overbevisning, at vi vil opleve lykkelige dage . . . I aftes rejste 8 kammerater² herfra til Tønder: de to brødre Riedell, Andresen, Faurschau, Duborg og nogle andre, og i aften vil jeg, Willatzen, Selig, Stuhr sammen med andre tage sydpå. Dr. Michelsen rejser i dag eller i morgen. Tilbage i klassen bliver kun tre: Petersen, der ikke kan få lov af sin dansksindede mor, Hansen, der har dårlige øjne, og Simonsen, som er svagelig . . . Slesvig-holstenerne er i Slesvig og skal have erobret skanserne ved Ekernførde«.

Brevet til forældrene er som talrige tidligere skrevet på tysk, og det slutter noget overspændt: »Lebet wohl! Euer Euch bis in den Tod liebender Sohn und Bruder

Julius Jessen.«

Dette var afskedsbrevet til forældrene, da sønnen Julius, åbenbart uden at indhente deres samtykke, meldte sig som frivillig hos slesvig-holstenerne

1. Peter Volquardsen, rektor 1848–1850, Dr. Conrad Anton Michelsen, konrektor 1848–juli 1850.
2. Primanere i Haderslev latinskolet 1850: Personalhistoriske oplysninger hos Thomas Otto Achelis: »Aus der Geschichte des Haderslebener Johanneums«, side 70–71, Hansen, Johannes Chr. Julius, nr. 705 (tog ikke sydpå som frivillig), Selig, Adolph, nr. 706, Jessen, Julius Laurids, nr. 707, Stuhr, Friedrich, Feddersen, nr. 708, Andresen, Lorenz Andreas, nr. 709, Duborg, Hans Peter, nr. 710, Fehr, Christian Detlev Clausen, nr. 711, Hansen, Gottlieb Otto Heinrich, nr. 712, Nissen, Casper, nr. 713 og »Matrikel der Schleswigschen Studenten 1517–1864«: Simonsen, Carl Martin Heinrich, nr. 9961 (tog ikke sydpå som frivillig), Petersen, Johann Friedrich, nr. 9958 (tog ikke sydpå som frivillig), Riedell, Johann Friedrich Christian Engelbrecht, nr. 9953.

Julius Jessen. Født 20.10.1830 i Faretoft, død 16.7.1866 i Wester-Hever. Præst i Wester-Hever 1864–1866.



så sent som 14 dage før Isted-slaget, og dermed blev der for slægtled fremover trukket en national skillelinie gennem søskendeflokken, selv om kontakten i form af breve og gaver blev opretholdt i nogen tid.

I Jessen-slægten har der i disse bevægede tider for mere end 100 år siden været flittige brevskrivere, og i modsætning til, hvad der så ofte er sket, er disse private breve i et antal af flere hundrede stadig i slægtens eje, og det er blandt andet ved deres hjælp muligt at følge slægtens spor gennem flere slægtled og at belyse enkelte historiske begivenheder i grænselandets svære brydningstid.

Jessen-slægten er en gammel sønderjysk bondeslægt, hvis slægtsgård fremdeles ligger i Nørballe, Felsted sogn. En af sønnerne, Johan Jessen, født 1754, brød med traditionen, blev bådebygger i Åbenrå og giftede sig med Maren Jørgensen fra Åbenrå. Hun døde ung, efter at hun den 6. december 1791 i Hostrup kro, Ensted sogn, havde født sønnen Laust, der senere skrev sig Laurids (hos Arends: Lorents). Han var en velbegavet fyr, læste bl. a. i Flensborg, blev student i Kiel 1815 og teologisk kandidat fra Gottorp 1819. Om studentertiden i Kiel minder 25 stambogsvers, skrevet i årene 1818 og 1819 – enkelte på latin – og blandt andre »Dein Freund und akademischer Bruder« C. N. Bruhn, Esgrus, Angel, H. Schütt fra Rinke-næs, J. S. Sønnichsen, Emmerlev, Tønder amt, C. Schmidt fra Haderslev,

J. Hoeck, Busholm ved Løgumkloster, M. Ahlmann fra Sønderborg og O. H. Lützen fra Uge, Åbenrå amt.

Det var på dette tidspunkt ikke let at få et præsteembede, hvorfor Laurids Jessen i lighed med andre måtte tage plads som huslærer. Det blev på herredsfogedgården i Hygum hos baron von Lilienchron. Herredsfogedboligen af 1786 er bevaret endnu, gårdens hovedparcel ejes i dag af gård-ejer Aksel Fredslund. Her underviste den unge kandidat husets børn, øjensynligt mest på tysk, som det var ret almindeligt hos embedsmændene og på de store gårde selv i dansktalende egne. Der er bevaret fem stambog-svers fra børnene Lilienchron og et fra husets frue, hvormed de efter datidens skik tager afsked med deres lærer, der skal overtage et præsteembede i Faretoft i Tønder provsti. Man har sat stor pris på den unge teolog; ved sin bortrejse fik han en guldring, der endnu er i slægtens eje. Også familien Martini og familien Schönbrunn på Tornumgård, Lintrup sogn, har skrevet i Jessens Stambog, bl. a. følgende vers: Alles wiederholt sich nur im Leben, ewig jung ist nur die Phantasie, was sich nie und nirgends hat begeben, das allein veraltet nie!

Biskoppens brev af 28. juni 1823 fra Slesvig til kandidat Jessen, som han tiltaler med »lieber Herr Jessen« og slutter »ergebenst Adler« er et personlig holdt, meget venligt brev fra kandidatens højeste foresatte; og det i året 1823! Det var nemlig selve generalsuperintendent Jac. Georg Chr. Adler (1756–1834), der den 22. juli 1823 foretog ordinationen i Dagebøl kirke, da præstegården i Faretoft stod ubeboet hen. Faretoft var et beskedent embede i det frisiske område med tysk kirkesprog og præstefolkene – pastor Jessen havde giftet sig med Ane Marie Nielsen fra Åbenrå, datter af skomagermester Nielsen i Vestergade – længtes derude på klægjorden efter østkystens skove, frodige marker og mere fredelige forhold. Således skriver deres ven Georg Reeder i Bottschlott i 1840 til pastor Jessen, nu i Ødis: »Man skændes og strides som før; uden stridigheder kan man ikke leve i Faretoft! Vi vil sandsynligvis nu endelig få en kirkeklokke. Det bliver en dyr historie for sognet, og det er fattigt nok. Vi behøver ingen store udgifter for at gøre det værre«. Først i 1834 modtager præsten det attråede kaldsbrev fra kong Frederik den 6., der beskikker ham til præst for menigheden i Ødis, Haderslev provsti. Tidspunktet er ikke særlig belejligt; præstefruen venter sit 4. barn i nær fremtid, så præsten rejser til Ødis i forvejen. I brevene til familien beretter han glad og udførligt om den smukke egn, den 17-fags præstegård med de mange stuer, om haven, den blytækkede kirke og den venlige modtagelse i dette dansktalende sogn. Det må bemærkes, at der er tale om den gamle kvaderkirke og den gamle præstegård. Der blev nemlig i Jessens embedstid bygget en ny kirke, den nuværende, noget ejendommelige med neobyzantinske stiltræk fra 1857, og en ny præstegård fra 1861 med kvadersten fra den gamle kirke som sok-



Der er bevaret en tegning af Ødis gamle kirke, som blev nedrevet i 1856, efter at planerne om en udvidelse var opgivet. Den gamle kvaderstenskirkes to alen tykke mure var næsten ikke til at nedbryde, så solidt var bygningen opført. De fleste kvadersten blev anvendt til den nye kirke, og resten til soklen i den præstegård, der blev bygget i 1861.

Af den gamle kirkes inventar blev kun klokkerne og døbefonten bevaret til den nye kirke – alt andet fik de mestre, som byggede kirken. Alteret, altertavlen, bænkeene, der havde stole-døre med påmalet nummer for hver ejendom i sognet – alt blev solgt. En snedker udstyrede således et skab med udskårne figurer fra alteret og solgte det.

kel. Og hvor var samfærdslen målt med vor tid besværlig! Efter at fødslen er overstået, tager præstefruen med den nyfødte på armen og tre drenge i alderen 2, 4, og 6 år ved hånden med hestevogn tværs over landet til familien i Åbenrå. Efter nogle dages hvil går så turen med præstens hestespand over Haderslev og Christiansfeld til det nye hjem i Ødis. Bohavet har bønderne fra Faretoft kørt til Tønder, og her henter bønderne fra Ødis det på hestevogn.

Præstefamilien falder godt til i de nye omgivelser. Der er nok at tage vare på, både for præsten og hans kone. Der meldes om de mange bryllupper og begravelser, som præstefamilien deltager i, skønt præstefruen dør med en brystlidelse og er svagelig efter de mange fødsler. Mælken fra de 14 køer skal kærnes og smørret hver uge sendes med fragtmand til Haderslev. Ikke uden en vis tilfredsstillelse fortæller præsten i sine breve til sønnerne i Haderslev, at han har leveret 30 tønder byg à 3 rdl 12 sk til Vejle, 40 tønder havre er solgt à 8 rdl 14 sk og for træblokke har han indkasseret 17 rdl 20 sk.

Biskop Christian Friedrich Callisen (1777–1861) fra Slesvig kommer på

visitats, en mild og venlig mand, der stryger præsten på kinden, da han tager afsked og kører videre i sin vogn til næste sogn.

Men i »de otte sogne« er der i 1840erne ikke lutter idyl. Det er vitterligt et brydningsområde, hvad man i dag dårligt kan forestille sig. En ikke ringe del af bønderne, af embedsmændene og af præsterne var slesvig-holstensksindede, og selv om reaktionen fra dansk side var sat kraftigt ind, bl. a. med møderne på Skamlingsbanken, var der stadig grobund for slesvig-holstenismen, hvad der gav sig tydeligt til kende under treårskrigen. Præsten Laurids Jessen er uddannet i Kiel og taler sikkert lettere tysk end dansk, men alt tyder på, at han er loyal, kongetro og i det hele taget i modsætning til de ældste sønner i Haderslev latinskole ikke engagerer sig politisk. Under treårskrigen får han en dag besøg af sin forgænger i embedet, pastor Heinrich Fehr i Stepping, der overtaler ham til at underskrive en erklæring, hvad der senere koster adskillige præster deres embede. Nabopræsterne Andreas Petersen i Bjært, Ulrik S. Boesen i Fjelstrup og David Davidsen i Aller-Taps nægtede at underskrive erklæringen.

Men menigheden i Ødis sætter stor pris på sin præst og to af sognets bønder, heriblandt den unge Søren Christian Fuglsang på Drenderup Nygaard³, tager til København og taler så godt for deres præst, så der intet sker ham. Selvfølgelig fortæller brevene ofte om begivenhederne i Ødis under treårskrigen, hvor snart preussiske husarer og jægere, snart danske styrker besætter landsbyen og stiller vagter ud alle vegne. Præstegården får adskillige gange indkvartering af preussiske tropper af anselig styrke, op til 200 mand og 6 høje officerer. En af disse kommer for skade med sin spore at ridse i fruens mahognibord, og mærkerne forbliver tavse vidner om preusserne, der forøvrigt opfører sig pænt i præstegården. Præstens karl og kusk, Jørgen, må med præstens heste køre ægt nordpå og er undertiden borte i flere uger, da han under de skiftende besættelser ikke får lov til at vende hjem.

Træfningen mellem de danske tropper under general Rye og de preussiske under brigadecheferne obersterne Sachau og Baudissin den 23. april 1849 ved Gjelballekov – et led i kampen om Kolding – optager naturligvis beboerne i Ødis meget. Meget tyder på, at forvirringen i ledelsen på begge sider var stor; danskerne opnåede i hvert fald ikke noget heldigt udfald af træfningen. Hen på eftermiddagen nærmer et vogntog med de sårede sig Ødis og gør holdt på kirkepladsen. Det fortælles, at to soldater gik foran den første vogn og med deres bajonetter søgte at fjerne de største sten i

3. Søren Christian Fuglsang, søn af degn og lærer i Skodborg Hans Christian Fuglsang, blev 13. 11. 1849 i Ødis kirke gift med Mathilde Johanne Kjestine Thorsager Borgen fra Kolding, plejedatter hos Conrad Vogel på Drenderupgaard.

vejen. På den første fjællevogn ligger den sårede oberst Sachau, dog ikke værre medtaget, end at han ryger på sin korte pibe. Han har om morgenen forladt sit kvarter på Drenderupgård hos Conrad Vogel fra Hamborg. De to plejedøtre⁴, Jørgine og Mathilde Borgen, skynder sig ved rygget om den sårede oberst op til kirken for at hilse på ham og ønske god bedring. Vogn-toget sætter sig igen i bevægelse og standser først op i Christiansfeld, hvor »salen«, kirkerummet, er indrettet som lazaret. Her døde oberst Sachau af den frygtede sårfeber den 21. maj og blev begravet på »Gottesacker« med megen militær honnør. Hans kone og to døtre var kommet fra Kiel og hans opasser fulgte efter kisten med oberstens ridehest.

Stenen på oberstens grav har følgende indskrift:

Oberst Hans Joachim Sachau
Commandeur der 2t. Schlesw. Holst.
Infanteri Brigade
geboren den 16t Merz 1791
in Gnutz, Herzogth. Holstein
verwundet den 23t April 1849
in der Schlacht bei Colding
gestorben den 21t Mai 1849

Sammen med en hjælpelærer forbereder præsten den ældste dreng til optagelse på latinskolen i Haderslev, og derfor foregår undervisningen i hovedsagen på tysk. Johann, den ældste søn, bliver 17 år gammel i 1845 optaget på latinskolen, den næstældste, Julius, i 1846. De bor hos boghandler Wieck på Torvet, hvor også Christian Fehr, søn af sognepræsten i Stepping og de to brødre Andresen, sønner af sognepræsten i Maugstrup, har logi. De første breve fra deres far melder om mæslinger, der plager børnene både i Ødis og i Åbenrå, og præsten formaner sønnen om i påkommende tilfælde at blive 9 dage i sengen og at holde dagslyset ude for ikke at skade øjnene. Johann er en flittig og dygtig elev, får i 1846 præmie hos dr. Michelsen for en stil om de 10 bud, læser privat fransk hos primaner Hørlyck – hos dr. Langbehn lærer man næsten intet – og giver dr. Michelsens lille søn privattimer formedelst 2 skilling i timen. Eksamensstilen i 1846 hedder: En parallel mellem Themistokles og Aristides.

Iøvrigt beretter brevene om personlige fornødenheder, om små hændelser, om besøg på Ladegård og hos omegnens præster. De er holdt i meget gudhengivne vendinger, som det vel nok var skik inden for præstefamilier; men efterhånden ses det tydeligt, at de unge mennesker er under indflydelse af

4. Jørgine Adelheid Borgen, gift med landmand Jes Richter Fehr, søn af sognepræsten Heinrich Fehr i Stepping.



Laurids Jessen. Født i Hostrup 6. 4. 1791, død 2. 2. 1867. Sognepræst i Faretoft 1823–1834, i Ødis 1834–1860.

deres slesvig-holstensk sindede lærere, navnlig dr. Michelsen og dr. Volquardsen. De synes særdeles lærenemme i deres overlegent nedsættende nærmest hånende omtale af danskerne. Typisk for latinskoledrengenes pral og sladderhistorier – der grænser til det naive – er Johanns brev af 11. oktober 1846, hvor det i dansk oversættelse bl. a. hedder: »Danskerne har lidt et frygteligt nederlag; om ikke alle, så dog deres anfører, og det må jo have en vis virkning på hele banden . . . Der blev i den sidste »Schleswig-Holsteinische patriotische Versammlung« optaget vældig mange fra byer i Slesvig-Holsten, heraf flere fra Nordborg, der om aftenen havde forsamlet sig hos gæstgiver Raben. Her kom nu den lille P. Chr. Koch med et par andre danske ind for at spionere. Koch var dum nok til at give sig i kast med en kirurg, som de før havde haft strid med. Til sidst forlangte han at blive barberet af ham. Kirurgen tog den lille redaktør under armen og gik med ham ud i forstuen og »barberede« ham efter alle kunstens regler og smed ham til sidst ned ad trappen, så han knap kunne slæbe sig hjem. Han havde mistet noget ved en arm eller en finger, som kirurgen havde bidt af ham eller klemt af ham i døren. Forøvrigt er denne legemsdel af den lille redaktør i Flensborg sat i sprit og er en stor seværdighed. Koch meldte sagen til borgmesteren, og nu hefter Raben for nordborgerne«.

Dette er en fuldstændig forvrænget fremstilling af det overfald, som redaktøren af »Dannevirke« Peter Christian Koch den 5. oktober 1846 blev udsat for på postgården i Haderslev hos postholder Raben. Som det kan læses i »Dannevirke« af 7. oktober 1846 indgav Koch herom den 6. klage til det kgl. politikammer i Haderslev. Det var en vis barber Heuermann fra Nordborg, der åbenbart stærkt beruset masede sig ind på Koch og trakterede ham med næveslag, så de tilstedeværende måtte komme redaktøren til hjælp. Til støtte for sin klage opgav Koch navnene på 15 vid-

Ane Marie Jessen, f. Nielsen. Gift med Laurids Jessen.



ner, og den 23. oktober 1846 afsagde politiretten i Haderslev dom i overfaldssagen. Men latinskoledrengene bragte gladeligt sladderhistorien, som den passede slesvig-holstenerne, til torvs.

Og fra et brev, skrevet af Julius 10. november 1848: »Dr. Fabricius – lærer ved latinskolen 1848–1849 – fortalte, at man i Flensborg i maven på nogle døde soldater havde fundet hakkede svineborster, og at det var grunden til, at de ikke kunne komme sig af deres sygdom«. Den 13. januar 1850 udtaler han i brevet til forældrene håbet om, »at vi snart må høre døds-klokkerne ringe over danskervældet«. Det er ikke til at tage fejl af! Og alt tyder på, at eleverne på latinskolen så godt som alle har samme indstilling. Det fremgår bl. a. også af et brev fra borgmester, etatsråd Gustav Frederik Lassen i Haderslev, der i begyndelsen af marts 1850 var blevet genindsat i sit embede, til kammerherre Tillisch: »Nei Tillisch! Det er dog for galt, selv de latinske skoledrengene rækker tunge efter mig! Aa, Herre gud, lad dem have den fornøjelse!«

Julius søger endog at propagandere. Den 21. januar 1849 sender han nogle eksemplarer af »Schleswig-Holsteinisches Staatsgrundgesetz« til venner og bekendte i Ødis, »da måske mange, hvis hjerte banker varmt for fædrelandet, nok vil eje det«.

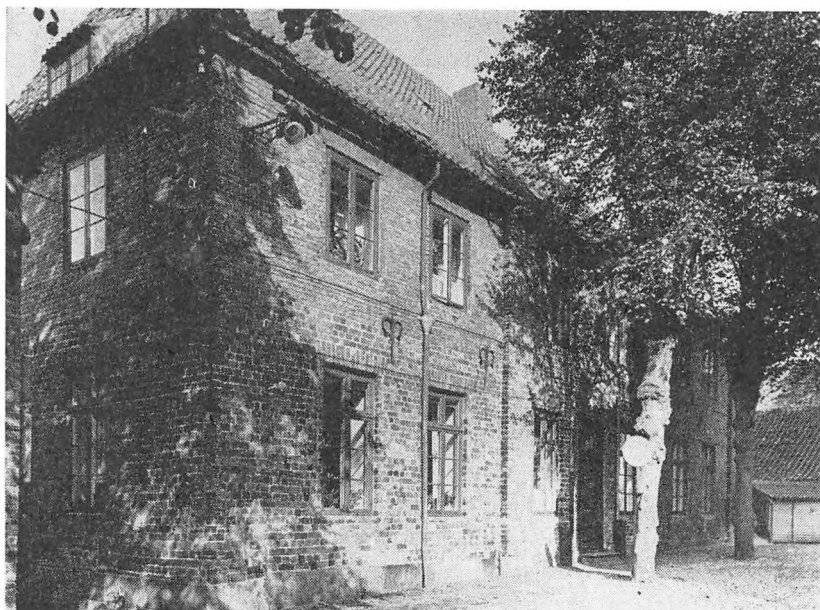
Mærkeligt nok synes den ved kongeligt reskript af 19. maj 1847 påbudte overgang fra tysk latinskole til dansk lærd skole ikke at have beskæftiget præstesønnerne fra Ødis særlig meget. De tror åbenbart ikke på, at det virkelig sker i nær fremtid! Nok venter dr. Michelsen betydelige foran-

dringer, bl. a. forøgelse af lærerpersonalet, men 4. september 1847 fortæller han eleverne fortroligt, at »mange medlemmer af regeringen er imod om-dannelsen og modarbejder den af alle kræfter«. Selv om også adskillige af borgerskabet i Haderslev er ivrige modstandere af overgangen, bliver den- ne bestemt til at skulle finde sted 31. marts 1848. De historiske begiven- heder i denne måned foranlediger imidlertid en foreløbig udsættelse. Dr. Volquardsen bliver af den provisoriske regering udnævnt til rektor, og dr. Michelsen udtaler sig meget optimistisk; han regner med at få større ind- flydelse og mener at kunne være eleverne til megen hjælp i fremtiden. Så der er ingen grund til at tage sagen så alvorligt.

Med skoleåret 1849–50 er Johann rykket op i ældste klasse (prima), men i maj 1849 må Julius i forsigtige vendinger meddele hjemmet, at broderen er syg og lægen har konstateret mæslinger. Sygdommen udvikler sig ond- artet, der støder åbenbart lungebetændelse til. Moderen iler til sønnens sygeseng, men der er intet at stille op. Johann, som forældrene har ventet sig så meget af, dør den 5. juni, og hans lærer og kammerater følger ham til graven på Ødis kirkegård den 10. juni 1849.

Derefter er det selvsagt Julius, der skriver til forældrene. Meget lidt om skolen og arbejdet, der synes at ligge temmelig brak. Derimod opregner han rygterne om omegnens præster, der skal være afskediget eller som selv har ansøgt om afskedigelse med pension. Det gælder Heinrich Fehr, i Step- ping 1830–50, Lorenz Petersen, i Hoptrup 1830–50, Carl Müller, i Ham- mele 1845–50 og Chr. Wollesen Meyer, i Vilstrup 1840–50. Hans kom- mentar lyder overlegen og gammeklog: Det ender nok med, at forkyn- delsen af Guds ord bliver forbudt for bedre at kunne udbrede dansk poli- tik!

Efterhånden når vi frem til den 8. juli 1850, da terningerne bliver kastet. Da Julius Jessen først melder sig hos det slesvig-holstenske jægerkorps 14 dage før Isted-slaget og ikke har nogen militær uddannelse, er det tvivl- somt, om han i det hele taget når at løsne et skud. Den 21. august 1850 ligger han ved 2. kompagni i bivuaak på den vestlige bred af en sø, et øde og kedsommeligt sted; men klicheerne fra de højstemte dage har han ikke helt glemt: »Das Vaterland fordert meinen Arm und ihm gehöre ich jetzt«. Han er her sammen med apoteker H. H. Hansens søn fra Haderslev, Gott- lieb Otto Heinrich. Åbenbart kan han ikke tåle lejrlivet i det fri, han får gigtfeber og kommer på lazaret, først i Rendsborg, senere i Nortorf. Be- gejstringen er kølnet, og såsnart de 19-årige og alle slesvigere kan hjemsen- des, søger han hjemad, bliver student i Kiel 1851, studerer teologi i Kiel og Erlangen og bliver teologisk kandidat i Flensborg 1856. I flere år er han huslærer hos proprietær Nicolaj Heinrich Lorenzen på Refsø ved Sommer- sted. Børneflokken består af Maren Georgia, Katharine Thusnelde, Marie Luise og Martin Georg Alexander Lorenzen.



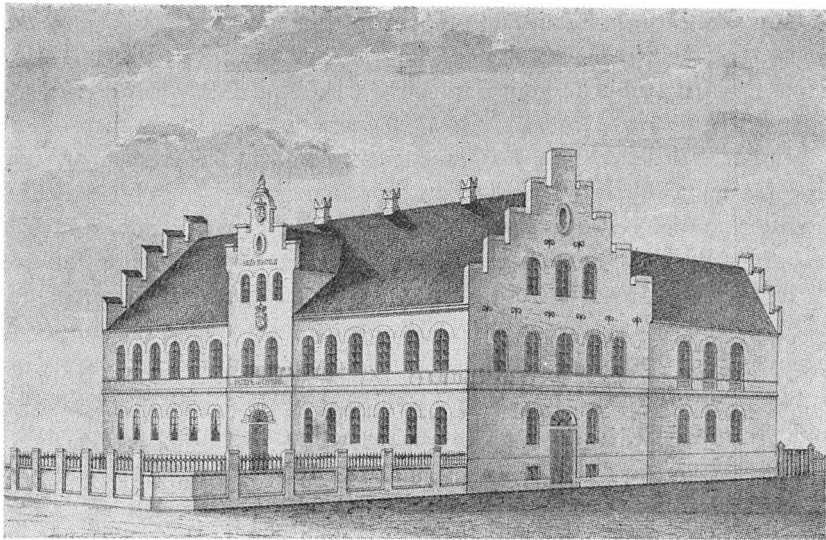
Lige nord for domkirken i Haderslev ligger den ejendom, som i årene 1734–1854 husede byens gamle latinskoole. Det var skolens tredie bygning – den første brændte i 1637, dens afløser, der blev bygget dårligt, måtte nedrives i 1732 – og ved den nye skoles opførelse benyttede man blandt andet materialer fra det ødelagte Hansborg slot. Byggeriet finansieredes ved en indsamling blandt byens borgere. Latinskolens forholdsvis få elever blev undervist i tre af skolens fire værelser; det sidste rum var forbeholdt borgerskolens op til hundrede elever. (Fra M. Favrboldt: Haderslev Latinskoles historie, 1966).

Så kommer krigen 1864 og skaber en helt ny situation, som den unge teolog så vist ikke vil undlade at udnytte bedst muligt. Allerede den 6. marts opsøger han den nyudnævnte borgmester Kjer i Haderslev og stiller sig til disposition for civiløvrigheden, særlig for ansættelse i Haderslev provsti, »denn ich sehe nicht ein, warum man nicht zugreifen soll, während die Quittung vor sich geht«. Imidlertid får han samtidig fra kirkevisitatoriet i Husum meddelelse om, at han er konstitueret i præsteembedet i Olderup, hvor pastor Lars Simon Hansen allerede den 24. februar af den nyudnævnte amtmand A. Thomsen i Husum var blevet suspenderet. Julius Jessen lider bestemt ikke af mindreværdsfølelse; han kunne – således som chancerne er i øjeblikket – godt tænke sig et større embede.

Hans bror, Jes Jessen, der læser i København, beder ham om at forholde sig roligt; men det er umuligt for ham. »Entweder muss ich jetzt zugreifen, oder ich habe es mit der deutschen Partei verdorben. Es gilt jetzt einen Schritt zu wagen; geht es schief, so muss Gott und das grosse Vaterland

für uns sorgen«. Skævt gik det vel ikke; men Olderup fik kandidaten ikke, han måtte ud på kysten af Ejdersted til det afsides liggende Westerhever. Her gifter han sig med tidligere guvernante på Refsø, Ida Stolbom, en energisk og dygtig dame, der føder ham 2 børn i løbet af de to år, han får lov til at være præst derude. Så bryder den gamle sygdom frem og for 3. gang kommer sorgens budskab om en ung søns død til de gamle forældre. Kun 36 år gammel dør Julius Jessen 16. juli 1867 og bliver begravet på kirkegården i Westerhever. Den unge enke flytter med børnene og sin mor til Altona, hvor hun med megen dygtighed klarer den vanskelige økonomiske situation. Hun driver bl. a. et pensionat, hvor også døtrene Lorenzen fra Refsø i flere år holder til, mens de får deres uddannelse i tyske omgivelser. En velkommen støtte får hun i form af hyppige madpakker fra Julius' mor, den gamle præstefru Jessen, der nu bor hos sønnen Christian på Langkjærgård i Vonsild. Den lille datter Julie dør, men sønnen Friedrich klarer sig fint og får sin akademiske uddannelse. Han bliver »Dr. med., Kgl. Preussischer Professor, Kaiserl. Geheimer Sanitätsrat, Inhaber hoher Ordenen« og bor i en fornem villa i Aumühle ved Hamborg. Hans ældste søn, gift med Helene, grevinde von Zeppelin, er tysk marineofficer under første verdenskrig og går ned med krydseren »Gneisenau«, men bliver reddet af englænderne. Det må vel være som tak herfor, at faderen, Friedrich Jessen, meddeler familien i Danmark: Ja, Sydney er i fangenskab hos de forbandede englændere, der ene er skyld i denne verdensbrand. – Vi må afstå fra yderligere at følge denne gren af Jessen-slægten og nøjes med at konstatere, at den fremdeles er talrigt repræsenteret dernede sydpå.

Heinrich Bernhard Jessen, den næst yngste søn, født den 27. oktober 1834 i Faretoft, skrev kun 8 år gammel på dansk en fødselsdagshilsen til sin far. Han følger ikke i brødrenes fodspor, hans hu står til søen. I september 1853 står han i Hamborg på brigskibet »Colibri« med kaptajn Kopperholdt fra Åbenrå på broen ud på sin første langfart, der også skulle blive den sidste. Han sender brev hjem fra Adelaide i Australien 1. jan. 1854, fra Batavia 11. febr., fra Singapore 7. juni 1854 og igen fra Singapore 1. febr. 1855 og endelig fra Whampoa 10. april 1855. Han melder om strengt arbejde, navnlig under losningen, om storm og drøje tørn, om længslen efter at gense de kære derhjemme, og alligevel har han efter brevene at dømme ikke fortrudt sit valg; der er tømmer i ham til en dygtig sømand. Derude i Whampoa i nærheden af Hong Kong sælger kaptajnen den temmelig gamle skude til en engelsk reder, men mandskabet må tage endnu en tur til Calcutta og tilbage til Hong Kong, hvor Heinrich Jessen går fra borde og sender 194 rdl. hjem til agent Bruhn i Åbenrå. Han tager hyre på et engelsk barkskib »Cimbria«, hjemmehørende i London, der skal afgå til Buenos Aires. Kaptajnen er dansker, styrmændene englændere, men Heinrich kommer ikke ud at sejle. Brevet af 7. oktober 1855 er det sidste; det melder ganske vist alt vel, men



I midten af det 19. århundrede var latinskolen ved domkirken i Haderslev udtjent – inventaret var ødelagt og lokalerne var forældede og for små til det voksende antal elever. Efter et stort og målbevidst arbejde lykkedes det rektor Søren Bloch Thrige at få regeringens godkendelse til køb af en grund over for Harmonien; arkitekt Lauritz Winstrup tegnede Haderslev lærde skole, og i oktober 1854 fandt den højtidelige indvielse af den rummelige bygning sted. I »Haderslev Latinskoles historie« fortæller lektor M. Favrholdt både udførligt og fornøjeligt om den nye skolebygnings historie.

hånden ryster, den gule feber har tag i ham, og 10 dage senere dør han og bliver begravet derude på Kinakysten. Der går måneder, uden at forældrene hører fra deres søn; de er bekymrede og søger oplysninger hos A. S. Andersen i Tassendorf, hvis søn også er forhyret på »Cimbria«, men forgæves. En dag i januar 1856 kommer en sømand spadserende fra Haderslev til Ødis præstegård. Den danske kaptajn på »Cimbria« har overladt Heinrich Jessens papirer, ur og penge til en dansk sømand på et andet dansk skib med påbud om at opsøge forældrene og melde dem det sørgelige budskab. Det er med tungt hjerte, pastor Jessen i januar 1856 i Ødis kirkebog må indføre sin unge søns død i det fremmede.

Jes Anton Jessen, født 24. 8. 1838 i Ødis, er den 3. af pastor Jessens sønner, der bliver optaget i Haderslev latinskole. Det sker i 1855; men forholdene er på dette tidspunkt meget forskellige sammenlignet med forholdene i fyrreerne. Skolen har ikke længere til huse i den gamle latinskole nord for domkirken; man har året i forvejen taget den nye skolebygning i Gåskærgade i brug. Efter at regeringskommissær F. F. Tillisch den 24. juli 1850 har meddelt, at kong Christian 8.s reskript af 1847 er trådt i kraft,

er Haderslev latinskole endelig omdannet til dansk lærd skole med dansk undervisningssprog. Og ledelsen er helt skiftet ud: Søren Bloch Thrige er rektor, Edvard Lembcke konrektor og Christian J. L. Krarup-Hansen subrektor. Hele atmosfæren er en anden og langt friere, selv om man ikke helt kan undvære ordensregler. Jes Jessen bliver student 1860, men der savnes breve fra hans skoletid i Haderslev. For ham er det en selvfølge, at han fortsætter studiet ved universitetet i København. Herfra sender han adskillige breve hjem; af almen interesse er kun hans skildring af spændingen i hovedstaden i spørgsmålet om kongens underskrift på novemberforfatningen og af krigsudbruddet i 1864. Den unge teologistuderende bliver først indkaldt efter stormen på Dybbøl og ligger fra slutningen af april og de følgende måneder i kvarter på Fyn. Han er betaget af skildringerne af den danske soldats tapperhed og udholdenhed og ser i Preussen fjenden, der vil annektere dansk jord, for alle er vel enige i, at »hertugen« er færdig, og at Julius, præsten i Westerhever, ville gøre vel i at søge nordpå. Og I, skriver han til forældrene i Ødis, må være glade og tilfredse med, at I kan blive ved Danmark, selv om I surmuler over at blive lagt under Ribe amt! Efter at være hjemsendt fortsætter den unge teolog sit studium på Regensen og bliver kandidat i 1866. Som huslærer hos pastor Jens S. Brandt i Ollerup på Fyn kommer han under påvirkning af den grundtvigske bevægelse. 1870 bliver han personlig kapellan hos den gamle pastor Chr. E. Dreyer i Bøvling ved Lemvig, hvor han efterhånden overtager hele præstegerningen for den stærkt alderssvækkede sognepræst. 1874 bliver præsteembedet i Bøvling ledig, og da flertallet af beboerne gerne vil beholde den grundtvigsk indstillede kapellan, som de sætter megen pris på, fremsender Jessen sin ansøgning. Men et mindretal – de indrømmer selv, at det er lille – ønsker en missionsmand. Mads Agger, Kjølhede, og proprietær P. H. Petersen, Vester Rysensten, opsøger kongen og kultusministeren for at få Jessen udnævnt; men kongen siges ikke at ynde grundtvigianerne, og pastor H. J. J. Mygind, der stod den grundtvigske retning fjern, bliver kaldet. Men så let lader jyderne sig ikke slå ud. Menigheden og venner i landet samler de nødvendige penge, køber sten og tømmer og bygger 1875 en kirke, ret uanselig og med tarveligt udstyr, og danner Bøvling valgmenighed med pastor Jes Jessen som deres præst, fra 1883 tillige præst for Lemvig valgmenighed. I tillid til menighedens løfter om en ny præstegård gifter kapellanen sig 1874 med Vilhelmine Høegh, datter af proprietær Hans Christian Høegh til Rammegård og Flora Schönau.

Knud Thøgersen tegner i sin artikel: Bøvling Valgmenighed gennem 50 år i »De grundtvigske fri- og valgmenigheder« følgende billede af pastor Jes Anton Jessen:

»Han var en frihedens talsmand på skolens område som på folkestyrets, og hans meningstilkendevise faldt altid i et udtrykfuldt og djærvt sprog

uden hensyn til andet end selve den omhandlede sag. Jessens hele person og fremtræden havde sit ejendommelige folkelige præg, der umiddelbart smeltede sammen med hans stilling og standpunkt. Skønt præstesøn og studeret mand var der noget i hans kraftige, satte skikkelse, der mindede om den helstøbte jyske bonde og han bevægede sig frit uden spor af nedladdenhed blandt vestjyske bønder.«

Da præsteembedet i Ødis i 1891 blev ledigt efter pastor Hans Hansen Andersen Meiers død, søgte Jes Jessen tilbage til sit fødesogn, hvor han virkede til han 1918 tog sin afsked. Han døde i Ødis den 4. juni 1930. Som tak for hans forkyndelse blev Ødis kirke i 1922 smykket med to kalkmalerier, og et billede af pastor Jessen i hans høje alderdom af kunstmaler Johannes Kragh hænger til venstre for kirkens hovedindgang. Af børneflokken på 3 sønner og 6 døtre er i dag kun 4 døtre i live: fru Ingrid Buhl, bosat i København, enke efter kreditforeningsdirektør Orla Buhl i Haderslev, Ragna Jessen, bosat på Amagerfælledvej, Gudrun Jessen og fru Rigmor Møller, enke efter maskinmester Karl Møller fra Ødis, bosat Lembckesvej i Haderslev.

En af sønnerne, Christian Morits Jessen, blev landmand og købte 21. april 1860 den 68 tønder store Langkjærgård i Vonsild for 23000 rigsdaler. Her tilbragte forældrene deres otium. Den gamle præst døde her 2. februar 1867 og blev begravet på Ødis kirkegård, hvor hans gamle menighed som tak for hans virke gennem de mange år rejste en sten på hans grav. Den gamle præstefru, der ofte havde skrantet i de yngre år, overlevede sin mand i 20 år og døde 15. august 1887. Heinrich Jessen måtte sælge Langkjærgård i 1890. Han giftede sig i 1877 2. gang med lærerinde Henriette Brodersen fra Åbenrå, der i mange år med stor dygtighed drev en privatskole i Karolinegade i Kolding. Efter at have afstået skolen flyttede de til Vamdrup, hvor Henriette Jessen som tillidsmand for Skoleforeningen, Sprogforeningen og Grænseforeningen ydede et stort og fortjenstfuldt arbejde for den sønderjyske sag. I ægteskabet var der 5 børn, der fører denne gren af Jessen-slægten videre dels nord og dels syd for Kongeåen:

Laurids Jessen, manufakturhandler i Ålborg,

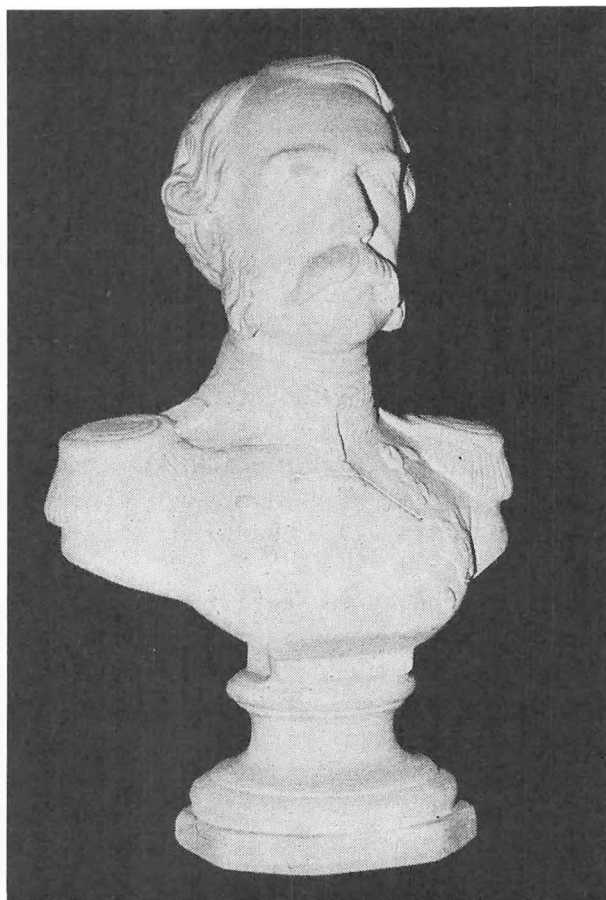
Marie Jessen, gift med gårdejer Marten Refslund Poulsen i Bovlund,

Martha Jessen, gift med boghandler Harald V. Jensen i Vamdrup, og

Ove Holsteen Jessen, gårdejer på Thorsmark i Bovlund fra 1918–1956.

De falmende blade, hvis ofte sjuuskede gotiske skrift ikke altid er let at tyde, taler til os om en længst forsvunden tid med national spænding, der skilte bror fra bror. Og om en slægt, der mødte sorrig og glæde, medgang og modgang med menneskelig værdighed og megen gudsfrygt. Og de nulevende, i hvis årer slægtens blod ruller videre i dag, værner varsomt om slægtens minder og den arv, de efterlod dem.

L. S. Ravn.



Christian IXs buste i sønderjyske hjem

Nedenstående indlæg skyldes en henvendelse fra en familie, i hvis besiddelse der befinder sig en buste af Christian IX. Ved en gennemgang af H. R. Hiort-Lorenzens privatarkiv i Det Kongelige Bibliotek i København i en helt anden anledning lykkedes det rent tilfældigt seminarielektor H. V. Gregersen, Haderslev, at finde frem til den pågældende bustes historie.

De gustibus non est disputandum – »om smag bør der ikke diskuteres«, sagde de gamle latinere, og alligevel gør vi det. Således har »klunkestilen« ikke særlig mange tilhængere i vor tid, skønt vel flere nutildags end for blot nogle år siden. Klunketidens plysmøbler, portièreer, gardiner med frynser og duske er dog alt i alt kun tilbage i meget få hjem, og selv i disse har man som regel foretaget en vis oprydning: søjler med palmer og piède-

staler med marmor- eller gipsfigurer har måttet vige for vor tids behov for at kunne bevæge sig nogenlunde frit mellem møblerne. I stedet frister den slags ting nu en kummerlig tilværelse, hengemt på loftet, hvis da ikke en antikvitetshandler eller marskandiser har fået lov til at fjerne dem. Så sker det jævnligt, at en sådan ting, udbudt til salg som antikvitet eller blot såkaldt antikvitet, atter vinder i betydning og kommer til ny ære og værdighed. Har den tilmed på en eller anden måde fået sin særlige affektionsværdi, fordi den er erhvervet i en ganske bestemt situation, så er det vel også naturligt at skøtte særligt godt om den.

Hvad der her er skrevet, vil formodentlig komme til at gælde med hensyn til en lille gipsbuste af Christian IX (ca. halv legemsstørrelse), som findes i nogle få sønderjyske hjem. Buster er vel ikke just på mode i vor tid, men læsningen af den her skildrede bustes særlige historie kan måske medføre, at den atter kommer til ære og værdighed i de hjem, hvor man havde glemt baggrunden for dens eksistens og gemt den bort. Der vil vel også være de hjem, der engang har haft den, men som ikke mere ved, hvor den er blevet af.

Busten bør i virkeligheden vurderes som et af de mange, ofte rørende udtryk for den kærlighed, hvormed man i Kongeriget under fremmedherhedømmet fulgte den danske sag i Sønderjylland. En mand, hvis navn det desværre ikke har været muligt at finde frem til, får den tanke at lade fremstille en serie små buster af Danmarks konge til uddeling blandt fremtrædende sønderjyder som en art påskønnelse af deres virke for den nationale sag, og det sker i 25-året for adskillelsen fra moderlandet.

Det blev overdraget redaktør H. R. Hiort-Lorenzen at sørge for fordelingen, og han gjorde det ved at henvende sig til forskellige, som han på forhånd fandt værdige til at modtage busten, og de fik samtidig til opgave at bringe andre emner i forslag.

Peder Skau, Bukshave, meddeler 1889 6/2 som svar på henvendelsen fra Hiort-Lorenzen en tak i følgende vendinger:

»Tak for Tilbudet om Gibsbusterne. Giverens Navn er lidt for utydelig skreven til, at jeg kan læse det, da han er ukjendt for mig. Jeg synes rigtig godt om Fordelingsmaaden. Her i Amtets østre Del mener jeg, at én maatte komme til Nis Steffensen i Styding, en til min Broder Eskild, thi han maa slide haardt derude for at holde Hjemmetydskeriet Stangen, der nu ere styrkede ved Stationen derude. En bør en Sønneson af gml. Iver Jochumsen i Kabdrup have. Hans Navn er Peter Petersen (den gml. Bedstefaders Efternavn var nok ogsaa Petersen).«

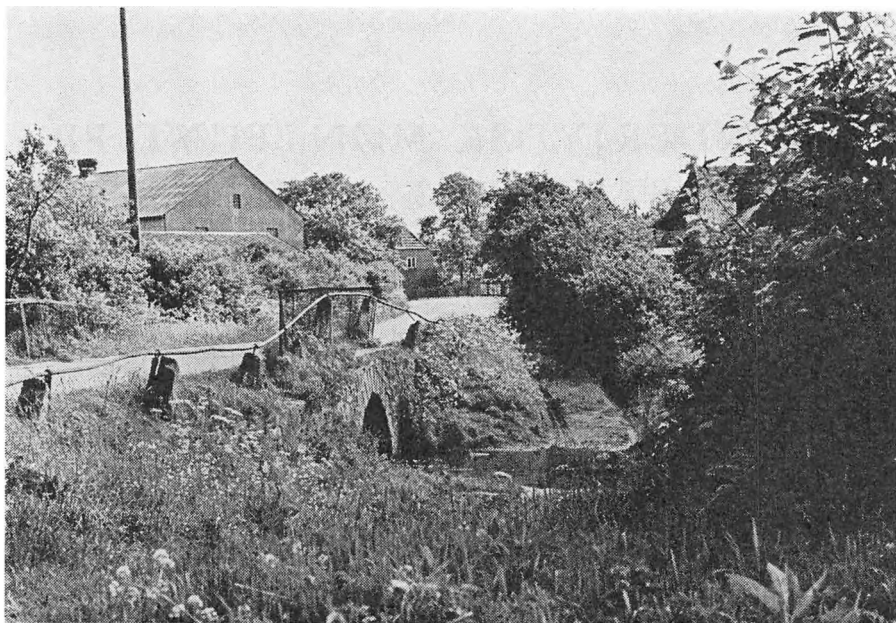
Et par dage senere, 1889 11/2, takkede også Skrumsager for den tiltænkte gave, og han foreslog følgende emner for denne gavetildeling: J. B. Eliassen, Brunsgård, J. P. Schmidt, Københoved, Jens Boysen, Langgetved, Kristian Lund, Københoved og H. J. Physant, Langgetved.



I tiden mellem de to slesvigske krige var der en ivrig udforskning af Sønderjylland, der toppede i J. P. Trap: »Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig«, som udkom i årene 1862–64. En række arbejder om Sønderjyllands sprogforhold så lyset, og også kunstnerne gjorde deres. Flere af dem rejste rundt i landsdelen og tegnede og malede, således maleren F. C. Kierschou (1805–91). Til det store værk »Den danske Stat« af Edv.. Erslev (1855–57) tegnede han en række fortegninger til lithografier, som nu er ret hyppige og skattede,

Ude fra vesteregnet takkede 1889 11/2 Lydik Jacobsen, Brøns mølle, for kongebusten, og han foreslog, at den også blev givet til Peter Timmermann i Skærbæk.

På Åbenrå-egnen var det kendte trekløver, Nis Callesen, Lerskov, Rasmus Clausen, Smedager, og Jørgen Iversen, Svejrup, selvskrevne til at få den, og det blev overladt Sprogforeningens daværende formand, Jacob Michelsen, Kolstrup, at foretage fordelingen. Selv takkede han for gaven 1889 9/2 med disse ord: »Skjøndt mine fortjenstfulde Gjerninger kun ere faae og ringe, fortrøster jeg mig dog til at betragte en saadan Gave som vel anbragt i mit Hjem, idet den selvfølgelig i høi Grad vil bidrage til at opflamme Fædrelandskjærligheden hos mine tre Sønner, min lille Pige ikke at forglemme«.



såsom »Haddeby Kirke«, »Parti af Dannevirke«, »Isted Hede« med vagtblus en månenat, »Selk Mølle« og »Gottorp Slot« og flere andre. De blev lithograferet af I. Helleesen på Em. Bærentzen & Co.s lithographiske Institut.

Nogle af Kierschous tegninger er bevaret, og deriblandt er der dette af Isted by, som ikke blev lithograferet.

Forrest i billedet ses den bæk, som østen om Isted by flyder ud i Isted sø. Over bækken går en buebro af sten. Vejen snor sig mod vest, løber mellem et par huse og videre forbi en større gård ind i byen. Enkelte gårde anes i synsranden.

Landskabet er i dag det samme. Broen er uændret. Husene ligger, hvor de lå, men den smukke gård er blevet til et stort skrummel. Bevoksningen er blevet tættere.

P. K.

Det tør antages, at busten af Christian IX også er blevet givet til andre egne af Sønderjylland, især da til Als og Sundeved, og måske har også andre end Hiort-Lorenzen haft med fordelingen at gøre, men det ovenstående er, hvad der har kunnet læses ud af hans opbevarede brevarkiv. Busten til Nis Steffensen befinder sig nu hos dennes sønnesøn, Hans Christian Steffensen, Østergaard i Hejls, og på museet Lille Kolstrupgård i Åbenrå findes Jacob Michelsens eksemplar. På Lerskov kender man ikke mere noget til busten, men gårdejer Nis Callesen Friis, nu boende i Gram, husker, at den var opstillet i bedsteforældrenes hjem med portrætterne af Jens Jessen, H. P. Hanssen og Gustav Johannsen på væggen bagved.

H. V. Gregersen.

ET SØNDERJYDSK MØNTFUND FRA DEN FØRSTE VERDENSKRIGS TID

Det fund, der i det følgende skal berettes om, kom frem 1915 eller 1916, så de omstændigheder, hvorunder det er fremdraget, kan selvsagt ikke blive grundigt beskrevet. Mønterne er ikke mere samlet, men kendes dog alle.

Det drejer sig om en lille samling på ni mønter af nyere dato, så der er ingen skade sket ved, at fundet har fået lov til at ligge ubemærket hen. Et par af mønterne er, siden de igen så dagens lys, påloddet øsken og har fået overdraget den opgave at pynte smukke kvinder, et ikke betydningsløst job, som de hundrede tusinder af findemønter, der henligger virkeløse i Nationalmuseets kældre, ville blive slemt misundelige ved at høre om. Selv møntsamlere, der gerne betragter brug af gamle mønter til smykker som vandalisme, må indrømme, at det ikke er uden betydning at vække glæde hos det smukke køn.

Ved pløjning fandt Søren Poulsen Severin, den daværende ejer af »Bispegård« ved Agerskov 1915–16 ni store sølvmønter nedlagt i ageren mellem nogle større sten. Findestedet ligger et par hundrede meter sydvest for gården i umiddelbar nærhed af en gammel vej, hvoraf der endnu findes rester. Denne vej er en gammel vej, som fører fra Ribe over Agerskov til Åbenrå, og den støder til Oksevejen inden Urnehoved. Der fandtes ingen spor af indpakning. Mønterne er følgende:

1. Brunsvig-Wolfenbyttel, Henrik Julius, daler 1601 (Fiala IV, 558)
2. Brunsvig-Wolfenbyttel, Frederik Ulrik, daler 1616 (Fiala IV, 818–23)
3. Tyrol, ærkehertug Maximilian, daler 1618
4. Polen, Torun, Wladyslaw IV, daler 1635, (Gumowski 1610)
5. Polen, Torun, Wladyslaw IV, daler 1638, (Gumowski 1612–13)
6. Sachsen, Johan Georg, daler 1638, (Haupt. 197–98, p. 51)
7. Danmark, Frederik III, speciedaler 1649, (Hede 50)
8. Zwolle, Ferdinand III, daler 1650, (Verbade 926, pl. 171,2)
9. Westfrisland, daler 1651, (Verbade 348, pl. 64,3)

Som det ses er fundet med hensyn til herkomst ret alsidigt sammensat, hvilket viser, hvorledes daler-mønt brugtes i omsætningen udover landegrænserne; en daler fra Brunsvig var lige så god som en dansk specie. De mange udenlandske mønters tilstedeværelse fortæller, at den fremmede mønt spillede en stor rolle i grænselandet, hvilket jo er helt naturligt.

I ældre tid cirkulerede især de større møntenheder i lange tider, og fundets møntdateringer strækker sig da også over omtrent 50 år. Møntens



Daler fra byen Torun i Polen. 1587 kom det svenske kongehus Vasaerne på Polens trone. Forbindelsen tilbage til Sverige, hvis trone slægten også gjorde krav på, fremgår af møntens bagsidetekst.



værdi dengang var nøje forbundet med metalværdien, der var forholdsvis stabil. At der kun er én dansk daler i fundet, er såre forståeligt; de danske udmøntninger af speciemønt var nemlig små i forhold til, hvad der blev slået i vore sydlige nabolande af dalere.

En pengesum kan være nedgravet af mangehånde private årsager, men når man i fortiden henlagde sine værdier i jorden, var årsagen gerne krig eller anden ufred, og det er nok også tilfældet med denne lille samling. Den yngste mønt er dateret 1651, og det var i juni 1657, at Danmark erklærede Sverige krig.

Mønterne kan have tilhørt en beboer fra Agerskov eller en tilfældig vejfarende, men mest sandsynligt en bonde fra nærmeste gård, og har så nok været betaling for stude eller heste, og de er måske lagt til side gennem en årrække. Manden har sikkert haft mindre sølvmønt og småmønt mellem hænderne, som han godt har nænnet at skille sig af med, men disse store, smukke dalere så den jævne bonde kun i ny og næ, og de ni mønter blev

for ham en skat, som fremmede krigskarle ikke skulle have. Det gik som i så mange andre tilfælde; han nåede af en eller anden grund aldrig at få glæde af de bortgemte penge. Højest sandsynlig er han død af pesten, der fulgte i de fremmede hæres kølvand. Netop ved Agerskov skal sygdommen have været særlig hård – i følge overleveringen overlevede kun én familie i denne egn den frygtede sygdom.

Det kan sikkert have interesse at kende møntsystemet i første halvdel af det syttende århundrede. I Slesvig-Holsten mødtes det nordtyske, hvor 1 reichstaler = 3 mark lybsk = 48 schilling lybsk med det danske, hvor 1 speciedaler = 6 mark danske = 96 skilling dansk. Speciedaleren og reichstaleren svarede til hinanden.

For at give lidt idé om, hvad der kunne købes for disse penge skal nævnes nogle tal fra regnskaberne fra det grevelige Rantzauske gods Sindeved ved Flensborg og dennes avlsgård Høxbroe i Vinding sogn i Haderslev amt (gården blev 1613 overtaget af Gert Rantzau, der blev kongens statholder i hertugdømmerne). Herefter kostede omved 1634:

100 kg*) rug = 7 ¹ / ₂ mark lybsk	1 gås = 16 schilling lybsk
100 kg byg = 6 mark lybsk	1 høne = 2 schilling lybsk
100 kg havre = 4 ¹ / ₂ mark lybsk	20 æg = 3 schilling lybsk
1 arbejdshest = 20 daler	1 pund smør = 4 schilling lybsk
1 ko = 8 daler	1 pund flæsk = 4 schilling lybsk
1 svin = 8 ¹ / ₂ mark lybsk	1 pund oksekød = 2 schilling lybsk
1 får = 24 schilling lybsk	1 pund kalvekød = 3 schilling lybsk

*) omregnet fra den gamle tøndes vægt.

Efter foranstående skulle den lille skat fra Agerskov repræsentere en værdi som prisen på en god ko, ca. 2000 kr. i nutidens penge. Dog må denne opstilling tages med alt forbehold, for udregnet efter arbejdsløn må de ni mønters købekraft dengang have svaret til flere gange 2000 kr. Lønningerne var forholdsvis lavere; ifølge ovennævnte regnskaber lønnedes en håndværker med ca. 10 schilling lybsk daglig à 10–12 timer. En time betales således med knap nok én schilling. Det vil igen sige, at der for de fundne mønter har kunnet købes 450 håndværkertimer, idet 9 dalere er 432 schilling lybsk. I dag ville disse 450 timer koste omkring 9.000 kr., og dalerne skulle set fra denne synsvinkel svare til dette beløb. Så meget er ændret og så store forskydninger er sket, at en almindelig sammenligning mellem den tids og vore nuværende penge er meget vanskelig. Men morsomt er det at konstatere, at vores skat i dag i samlerværdi kan regnes at være henvend et par tusinde kroner værd, altså så meget som en rigtig god ko koster.

Olav J. Bonefeld.

EN AFTÆGTSKONTRAKT

Ifølge Rise herreds tingbog, dateret Aabenraa den 14. januar 1825 har gårdmand i Aarslev Hans Jürgensen Torp afstået sine to gårde dersteds, henholdsvis $\frac{1}{1}$ og $\frac{1}{2}$ gård til sin ældste søn, Jürgen Hansen Torp, for en pris af 600 rd. courant, eller 960 rbd.

I den anledning blev foretaget en synsforretning over de effekter, der medfulgte ved overdragelsen og senere udfærdiget en aftægtskontrakt over, hvad den nye ejer skulle yde forældrene som aftægt.

Synsforretningen og aftægtskontrakten gengives her:

Rise herreds ting i Aabenraa den 14. november 1825.

Sandemænd: Eschel Asmussen i Nybøl, Hans Mathiesen i Raved og Peter Clausen i Aarslev.

Ifølge kontrakt, dateret i Aabenraa amtstue den 8. august 1825 har gårdmand i Aarslev, Hans Jürgensen Torp, afstået sine gårde med $\frac{5}{8}$ og $\frac{5}{16}$ plovs fæstejord til sin ældste søn, Jürgen Hansen Torp. I den anledning har herredsfoged Sivers sammen med F. Callesen, Eschel Asmussen, Hans Mathiesen, Peter Clausen, Christen Jürgensen og Peter Hansen Jürgensen den 14. november 1825 foretaget følgende synsforretning.

Bygningerne:

- a. 10 fag beboelseshus, 9 fag lo, stald og hølade, 10 fag sønderlade og 13 fag østerlade.
- b. 8 fag beboelseshus, 2 fag baghus, 5 fag lo og stald.
- c. Kvæg og heste: 6 køer, 10 stk. ungvæg og 5 får.
- d. Plove og vogne: 1 plov, 2 harver og 3 vogne med tilbehør.
- e. Udsæd: 5 tdr. rug, 10 tdr. havre, 3 tdr. boghvede og 2 tdr. byg.
- f. Løsøre: Intet.

actum ut supra

F. Callesen Eschel Asmussen Hans Mathiesen

Peter Clausen Christen Jürgensen Peter Hansen Jürgensen

Ratificeret i Aabenraa amtstue den 18. marts 1826. *Stemann.*

PS. De to her nævnte gårde er senere lagt sammen til én, den største i byen, »Aarslevgaard«, der stadig besiddes af en af slægten, Torp Friis Møller.

AFTÆGT

Sælgeren og hans kone får på forlangende efterstående separate aftægt af gården:

- a. Et kammer i beboelseshuset skal gøres i stand til bolig på udadelig vis, og dette skal forsynes med jernovn og to senge.
- b. Aftægtsfolkene medtager i deres kammer et stueur, et chatol, to kister med deres klæder, et bord, og fire stole samt det nødvendige køkken-tøj, da de selv må sørge for deres underhold.

- c. Hvert år skal der af gården leveres dem: 3 tdr. rug, 12 skæpper malt, 5 pund humle, 2 tdr. boghvedegryn, 6 lispund flæsk, 6 lispund kød, 2 skpr. gryn til kål, 2 skpr. salt, et lispund lys og 12 rigsdaler courant eller 19 rigsbankdaler 19 skilling til en håndskilling.

Desuden ugentlig 2 pund smør, daglig 2 kander nymalket mælk, kål på forlangende af kålhaven og træ og tørv af laden til fyring.

Hvis en af aftægtsfolkene dør falder $\frac{1}{3}$ af aftægten bort, medens de $\frac{2}{3}$ stadig væk skal leveres indtil den længstlevende dør.

- d. Endvidere er gårdens besidder forpligtet til at lade foretage den nødvendige klædevask, at lade det nødvendige korn male og bage til brød, når det er nødvendigt, samt at lade brygge øl med forberedelserne dertil.

Endvidere skal han yde fri vogn til kirken samt fire gange om året befordre aftægtsfolkene til et fjernere sted, dog ikke over to mil fra hjemmet.

Såvel når aftægtsfolkene er raske, som i sygedage skal gårdens besidder, på forlangende, yde dem forsvarlig opvartning og pleje; men tillige også tillade at de, hvis dette skulle passe dem bedre, holder en pige, hvilken de dog selv skal lønne.

I så tilfælde lader de selv foretage brygning og bagning.

Endelig skal gårdens besidder efter deres dødelige afgang lade foretage en kristelig begravelse, hvorefter deres efterladenskaber tilfalder gården.

Ved Chr. Bøgh.

BOGANMELDELSE

Hakon Gjessing: Drengear og manddomsvirke i Tønder. Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland ved Peter Kr. Iversen. 164 sider. Kr. 11,00 (22,00).

For de kongerigske, som efter genforeningen skulle overtage et embede i det genvundne land, skulle der en god portion tilpasningsevne til. For nogle lykkedes det vel aldrig at falde til. Dette skal ikke siges om Hakon Gjessing, der kom til at indtage dommersædet i Tønder. Trods medfølelse røster om at undgå at søge ned til de »forfærdelige mennesker« ænsede han forståeligt nok ikke denne henstilling. Tønder var hans fødeby; her havde han trådt sine barnesko. Han havde kendskab til de særegne forhold, og det

blev da også en forunderlig oplevelse for ham »at være hjemme igen« efter næsten fyrretyve års fravær. Han fik lejlighed til at hilse både privat og i embeds medfør på gamle kendinge, hvoraf adskillige var barndomstidens legekammerater. På en fængslende måde beretter han om flere morsomme episoder, han under indførelsen af dansk retspleje kom til at opleve. Det kan kun beklages, at afsnittet om manddomsvirket er blevet så kortfattet.

Faderen, Jens Georg Gjessing, der var advokat og notar, kom sidst i halvtredserne til Tønder, og han hørte til de få embedsmænd, som efter 1864 holdt stand i byen. De minder, sønnen fortæller om det tunge krigsår og tiden deromkring, er da også bygget på meddelelser fra forældrene og gamle Tøn-



Hakon Gjessing (f. 26. jan. 1867 i Tønder – d. 6. sept. 1951 i København). Foto ca. 1920.

der-borgere. Det er forståeligt, at de chikanerier, den dygtige fysikus Ulrik blev udsat for, har fæstnet sig i et modtageligt drengesind.

Børnene i advokathjemmet, der lå i Slotsgaden, fik en ret fri opdragelse. Det blev dem ikke påbudt udelukkende at søge deres omgangsfæller i de højere kredse. De fik lov til at tumle sig med gadens børn. Den lille mindebog er da heller ikke blevet en poetisk forherligelse af byens idyl og dens patriarkalske styre. Den bringer på en

jævn og fornøjelig måde en skildring af småoplevelser hos det jævne borgerskab under dets nøjsomme levemåde.

Det var markedsdagene, som bragte en afveksling i tilværelsens ret regelmæssige rytme.

Det store opbud af folk og fæ, de højrøstede toner fra de firs beværtninger, gøglerne og de handlendes råb fra de mange telte, der var rejst i gaderne omkring torvet, og ikke mindst de mange småbataljer, hvor gendarmere og natvægtere gjorde forsøg på at hånd-

hæve byens ordensregler over for de mange, der under lidkøbene tog lidt rigeligt til sig, kunne nok fange en drengs opmærksomhed.

»Der blev drukket grumme meget« siger forfatteren, og denne oplysning kendes også fra andre historiske skildringer, men Gjessing gør opmærksom på, at konerne også kunne være med. En dame, som havde været til et kaffeselskab, fortalte nok så glad: »Vi haj et så glant, vi vå fuld ålsammen«.

Et afsnit i bogen er viet seminaristerne, hvis ophold i byen var en god indtægtskilde for småborgerne, selvom der kun betaltes trehundrede mark årligt for kost og logi. De unge kunne, når de oprådte i deres kulørte uniformshue med et drabeligt broderet bælte om livet, nok virke imponerende på byens drenge og vel endnu mere på Tønderborgernes døtre – ikke få blev lærerhustruer.

Selvfølgelig gav disse unge mennesker ofte anledning til bysladder. Da nogle koner drøftede en forlovelse, udbrød den ene kone: »Ja, de er da osse sær, nu er hun osse bleven forlovet, og min stor, køn'e Rina ku int engang få en seminarist.«

Det hændte, at de under deres sammenkomster derude på Schweizerhalle, kunne blive lidt vel højroastede, og en sådan opførsel kunne jo nok vække forargelse. »Mutter kjæv a et«, som en kone blev kaldt, vidste at berette om sådanne tumulter, og hun sluttede historien med at sige: »Og tænk så, det æ seminarister, de sku endda væ te putz og zierat (pynt og pryd) for æ staj, og så æ de bar te skandal og plamas«.

Gjessing mindes også det berømte Møgel-tønder-slag dog uden at nævne det ved navn. Det mærkes da også på hans ret spage fremstilling af dette sammenstød mellem de nationale modsætninger, at han ikke har været nærværende. Det blev ellers en opsigtsvækkende tildragelse, hvis forløb fik ret alvorlige følger. Men i øvrigt gav de na-

tionale skillelinjer sjældent anledning til større sammenstød. »Dansk og tysk spillede ingen rolle i det daglige og i vore lege«.

I det Gjessingske hjem blev der talt rigsdansk, og da det var forældrenes bestemmelse, at børnene senere skulle drage nordpå, undervistes de af dansk-sindede privatlærere. Blandt disse kan nævnes den senere redaktør Jens Jensen fra Toghale. Han skildres som en meget samvittighedsfuld mand, men han forstod sig ikke på børn, så det medført af og til, at der opstod skærmydsler og ubehageligheder, som kunne have været undgået.

I barndomserindringer kommer stedets originaler ofte til at indtage en fremtrædende plads, og det er da heller ikke få af disse menneskeskæbner med deres særpræg, der passerer revy på bogens sider. Det må vække en vis beundring, at Gjessing har formået at fastholde de mange pudsige træk, der er med til at give et nuanceret billede af byens folkeliv i halvferdserne.

Det er påskønnelsesværdigt, at udgiveren, landsarkivar Peter Kr. Iversen, har forsynet bogen med noter, der bringer biografiske oplysninger om familien Gjessing og mange af de omtalte personer. Ved denne lejlighed får vi da også en korrektion af en del erindringsforskydninger, som næppe har kunnet undgås efter de mange års forløb. Men de kunne jo godt have været rettet i selve teksten.

Da faderen var død i 1882, forlod familien Tønder; efter sin dommervirksomhed i byen fra 1920–37, bosatte Gjessing sig i København, hvor han kort efter nedskrev sine erindringer.

Det må hilses med glæde, at han i sin alderdom efterkom opfordringen fra venner og bekendte til at skrive, hvad han kunne huske. Resultatet er blevet en lille tiltalende bog med en skildring af livet, som det levedes i Tønder for omkring hundrede år siden.

W. Christiansen.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

A. Nielsen & Co. A/S
Nykøbing Falster

**Lolland-Falsters
Folketidende**

Stiftets største blad

Nykøbing F.

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største dagblad

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

Pindstrup Mosebrug

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 06-396100

**Besøg
landsdelens
museer**

ANDELSBANKEN

Haderslev

Aabenraa

**Graasten
Andelsslagteri**

Giv bøger fra **HISTORISK SAMFUND** som gave

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8, Tønder tlf. 2 15 50

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjysk
Tæppefabrik**

*A. R. Kjærby A-S
Højer*

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjysk Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

Sønderborg
GARN



ORBESEN

Stormagasin

HADERSLEV

DEN NORDSLESVIGSKE FOLKEBANK

AKTIESELSKAB

AABENRAA

KONTORMØBLER

P. J. SCHMIDT A/S

Vojens - Telefon (045) 4 12 28*

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Redaktørernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen,
Brorsønsvej 37, Tønder.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz,

Tøndervej 173, Åbenrå.

Cand. polit. Inger Bjørn Svendsen,

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev,

tlf. (045) 2 17 37.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder

HOPTRUP HØJSKOLE - Hoptrup

Vinterskole for unge mænd og kvinder
3 eller 5 mdr. fra november ell. januar

Sommerskole for unge mænd og kvinder,
3 ell. 5 mdr. fra maj. **Axel Nielsen**

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (044) 6 41 12

Gunner Rasmussen

M. Schaumanns Klædefabrik A/S

Afd. for kemisk rensning TRYLIN

Haderslev

SØNDERBORG HANDELSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-
afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (044) 2 55 25

GRAM

KØLEANLÆG



BRØDRENE GRAM 1/3 • VOJENS